

Modrovich
Lajos

***A társadalom
és az élet***

Szociológiai kérdések és életképek

*Budapest,
1911.*

ÁRA 1 KORONA.

Előszó.

Ha az ember a saját én-jén keresztül meglátott és fölfogott életkérdésekben egy határozott álláspontra jutott, egy belülről jövő szükségérzet és a népek sorsának javításán közremunkálók táborával való szolidaritás arra indítják, hogy gondolatait embertársaival is közölje s eképpen a különböző fel-fogások és törekvések kiegyenlítődéésének szolgálá-tába álljon. E kis könyv szerény tartalma ugyan még nem méltó igazolása az e téren számbavehető munkának, csupán bejelentése a reá törekvő akaratnak, mely ezt a célt maga elé tűzte, Az itt néhány oldalon, különböző időközökben megirt, fájó szociális érzetemből fakadt rövid cikkek tárgya jóllehet nem új, de az emberi gondolkozást félrevezető téveszmék sokaságában az elnyomott igazság hangoztatása sohasem lehet fölösleges és sohasem ismételhető eléggé.

Könyvemet a legjobbra törekvő szándékkal és lekötött erőm felszabadításának első ilyenmő kísérlete gyanánt nyújtom, át a szíves olvasónak, kérve, hogy szeretettel és az író Ígérétéül vegye.

A szerző.

A társadalom és az élet.

Mintha az élet föltételei fogyni kezdenének, mintha a teremtés koronája a közös forrásból nyert életet rendeltetésének megfelelőleg nem bírná tovább megtartani: mindinkább csak az önfentartás terhe foglalkoztatja a mai nemzedéket olyannyira, hogy ezenkívül mindent veszendőben hagy s hova-tovább az ebből folyó, erejénfelüli megpróbáltatásoknak áldozatává lesz. A jellem, az erkölcs, a tudomány nem részesülnek méltó megítélésben; úgyszintén a phisikai rokkantság és az erkölcsi zülöttség elszomorító példái, melyeket napjaink szolgáltatnak, megannyi félreismerhetetlen következménye ennek.

Tagadhatatlan, hogy a megélhetés problémája napjainkban az embert fölötte igénybe veszi, egész életidejében áldatlan küzködésre, a kenyérért való vad tülekedésre kárhoztatja, ami pedig a magasabb kifejlődés feltételeinek egyenes megrablásával jár. A modern embert az anyagiasság kihelelyezi saját magából, s mindenben csak önmagáért élő torzalakká változtatja át. Innen van az, hogy korunk a boldogulásért való küzdelem címén csupán az élet anyagi javainak minél szélesebb alapon leendő kihasználására törekedik, s tegfőbb czélját nem az emberi tökéletesedésben látja, – mely úgy az egyéni, mint a társadalmi életben a legelső föltétele a boldogulásnak, – hanem a „homo homini lupus” kegyetlen jelszavával a nyers egyéni érdekek kieroszakolásában, mely a vagyonszerzés és a hatalomvágy közönséges szenvedélyének,

majd következményeiben az erkölcsi nyomornak és a nyílt anarchiának válik forrásává. Azért az életért való küzdelmek, melyek ma már áldozatul követelik magát az embert, a jólét és a nyomor óriási ellentéteiből támadnak.

Életviszonyaink súlyát mérlegelvén, fölmerül a kérdés: de hát valóban szünni kezdenek-e az élet föltételei, melyek az ember jobb megélhetését és magasabb szellemi kifejlődését biztosítják?

A válasz egyszerű. A míg a föld mindazon anyagokat szolgáltatja, a melyektől az emberi nem megmaradása függ, nem kell attól tartanunk, hogy életföltételeink kiapadnak. Az iránt pedig még beláthatatlan időn belül nem lehet kétségünk, hogy az ember természetes életföltételeit a föld termőképessége ki ne elégítené, minthogy a föld némely helyen még ma is minden művelés és munka nélkül oly bőven ontja az élelmiszereket, növény és állatvilága oly gazdag, hogy az ember emiatt nem szorulhat éhezésre.

Ha pedig az ember megélhetése s így természetes joga az élethez, biztosítva van, önként következik, hogy boldogulásának és további fejlődésének napjainkban ismert gátló körülményeit nem az életföltételek fogyatkozása idézi elő.

Hogy az életfentartás az emberi fejlődés számára nyűg lett, annak oka nem a termelés elégtelenségében, még kevésbé az emberek elszaporodásában, hanem a társadalom gazdasági szervezetében rejlik. A míg a gazdasági fejlődés szolid alapjait meg nem bontotta a szabadverseny és a munkaerő kisajátítás módja, a míg a nyereszke-

désen és kizsákmányoláson alapuló termelést nem ismerték, a megélhetés is könnyebb és biztosabb volt, mert a természeti erők és a termelés eszközei közösek voltak. (Kommunizmus.)

Azonban az elfogulatlan ítélkező belátja, hogy az élet ezen alakulását is a dolgokban rejlő kényszer vezeti, mellyel mint a múltak rendszerének okozatával kell számolnia a jelenkor emberének. S ez annyit jelent, hogy a társadalmi egyesülés módja és eszközei is, mint maga az ember, csak hosszú idők folyamán fejlődnek olyanná, a milyenek; – tehát valamely társadalom törvényeit egy csapásra megváltoztatni nem lehet, valamint egy társadalmi forma sem maradhat örök.

Napjainkat jellemző szociális mozgalmak élénken szemléltetik társadalmi állapotaink tarthatatlanságát.

Az ember élete nehéz válságai között megrendült ősei örökében s új fogalmakat kezd alkotni magának az erkölcsről, a társadalomról és önmagáról, – mellyel egyszersmind a régi rend alapjait támadó kritikai világnézet alakjában új irányt jelöl ki a társadalom fejlődésének. S éppen ez által, mert a társadalom megváltoztatását célzó reformtörekvések mindig az illető kor és a messze jövő ellentmondásait hordják magukban, még inkább fokozódik a válság. E jelenség kidomborításában érezhetően alakít korunk, mely különösen az irányelvek érvényesítéséért folyó harcokban merül ki. Mondhatni, hogy mindenben érezhető átmeneti időket élünk, amikor ugyanis az ember ügy politikai, mint gazdasági téren elveszti

az uralmat s a helyzet rabjává lesz, miáltal igazi kötelességeit is szem elől téveszti.

A jogi és gazdasági egyenlőtlenség okainak tudományos felismerése, a történelem anyagelvi felfogásán alapuló társadalmi népkormányzat tanainak elterjedését eredményezte az érdekelt osztályok között, mely azon tételből indul ki, hogy a gazdasági termelés és a termékek ereje képezi minden társadalmi rend alapját. Vagyis a termékek elosztása és ezzel a társadalmi osztályokba való tagosítás a szerint történik, hogy milyen a termelés módja és a termékek miképen cseréltenek ki.

A társadalmi alakulások végső okai tehát nem az emberek erkölcsében, philosophiai gondolkozásában, hanem a gazdasági konjunktúrákban keresendők. Azon észrevétel, hogy a kapitalisztikus termelési rendszer a termékek szétosztásában igazságtalan, miáltal egyik sarkon bőséget, a másikon pedig nélkülözést szül, a dolgozó proletárságnak a tőke ellen irányuló szervezkedését vonta maga után.

E modern reformpárt a mai társadalom radikális újjászervezését tűzte ki céljául, mely a termelési eszközök társadalmosításában, illetve a teljes gazdasági emancipáció megvalósításában áll. Hogy a hatalmasan növekedő termelőerőket megszabadítsa eddigi tőketulajdonságuktól s mint társadalmi termelőerőket ismertesse el, mely az egyedüli alkalmas módja a további fejlődés és boldogság előmozdításának. Ezen ideális társadalmi forma megvalósításán már Platótól (Kr. e. 350.)

egészen napjainkig számtalan tudós fő gondolkodott és fáradott, de az eddigi kísérletek mindmáig arra a meggyőződésre vezettek, hogy a közös tulajdon megvalósítására az emberiség még nem egészen érett; s bármennyire érezzük is a mai állapot összes hibáit és visszáságait, egyelőre csak ideiglenes reformok keresztül vitelére szorítkozhatunk-, míg magukban az elváltozott viszonyokban az új rend feltételei eléggé kifejlődve nincsenek. De ez nem mond ellent azon feltevésnek, hogy egykor, valamikor a jövő termelési rendszere mégis a kollektivizmus leend, mely megszünteti a magántőkét és a vele járó munkaerő kizsákmányolás összes feltételeit.

E boldog kor bekövetkezéséig minden ország proletárai egymás érdekeinek kölcsönös védelmében, az egyesülésben keresnek menedéket, a mely a munka hatalmas szervezkedésével a tőke uralmát mindinkább korlátozza s mintegy előkészíti ama kor talapét, mely a munka függetlenségének és az általános népszabadságnak termőföldje lesz.

A gazdasági válságok.

Rég köztudattá vált igazság, hogy a testi szervezet erejének és egészségének a fő-feltétele a normális vérkeringés. Ettől függ az egyes szervek működési képessége és ez az, ami a szervek beteges elváltozásait legelső sorban jelzi.

A társadalom, melyben élünk, szintén egy élő szervezet, következésképpen élettani működése is

ugyanolyan elbírálás alá esik, mint akár magáé az emberi organizmusé. Megtanítottak erre függő helyzetünk sajátságai, melyeket a társadalmi összműködés, munkamegosztás, valamint a javakban való részesedés feltételei eredményeznek számunkra. És ha e körül bármi néven nevezendő szabálytalanság történik – amit ellenőrizni és megakadályozni úgyszólván lehetetlenség – akkor beáll a krízis, amidőn a termelés és fogyasztás további rendes menete ugyanis megakad és a társadalom gazdaságilag általános csődbe jut.

Egy ily gazdasági válság súlyos következményeit tapasztaljuk az évek óta tartó és folyton növekvő általános drágaságban, mely a társadalom alsóbb osztályaiban mindenütt nyomort és elkeseredést idéz elő. Úgyszintén megakasztja a kulturális haladást, demoralizálja az erkölcsöket és úgy a köz- mint a magánéletet az anarchikus túlekedés színterévé alakítja át.

Azon kevesek kivételével, akik kiváltságos helyzetüknél fogva a társadalom közveszélyeivel szemben mindig a legtovább immúnisak, egy és ugyanazon korállapot láza sorvasztja mindnyájunkat, kik a modern kapitalisztikus termelés terjeszkedésével szemben, mint fogyasztók, nem bírjuk a versenyt. Vagyis a tőkével nem rendelkező alsó- és középosztály jövedelme nem áll arányban az általános drágasággal, miáltal elveszti fogyasztó képességét és vagy uzsora-hitelre szorul, vagy nélkülözni kénytelen.

Ehhez járulnak még aztán a folyton megismétlődő bérharczok, sztrájkok, melyek bár köz-

vetlen nem okai a drágaságnak, azonban nem múlnak el a drágaság 15-20 százalékos fokozása nélkül. Mert a bérharczok csupán kényszerű jelenségei a drágaságnak, mely mintegy önkénytelenül sztrájkba kergeti a munkásproletárt, ha megélhetésén a munkaadó jóvoltából nem bír könnyíteni.

Az a kérdés tehát, hogy miért van drágaság? A gazdasági válságok s az abból folyó drágaság a kapitalista termelés kísérői. A kapitalizmus előtti, feudális termelés korszakában ismeretlen jelenség volt a gazdasági válság, mert a termelő mindég csak a saját szükségleteinek megfelelőleg termelt, tehát nem volt áruforgalom. Az áruforgalom időnkénti megakadása az igazi oka a válságoknak, mely csak úgy lehetséges, ha a termelő valamely áruból túlsókat, vagy keveset termel,

A tőkés ugyanis árut termel, melyet nem maga használ el, hanem a fogyasztó s így elsősorban az a célja, hogy minél többet termeljen és üzemét ezáltal fokozza. Mert valamely termelő minél több árut termel és minél több munkást tud alkalmazni, annál több a haszna, ha emellett a termelt áru mennyiségének megfelelő fogyasztót is talál. Mivel azonban a modern kapitalista termelő ezzel előre sohasem számol, hanem gyakran a társadalmi szükségletek kielégítésén felül is termel, megtörténik, hogy az áru felhalmozódik s a gyáros kénytelen áruját bármilyen áron is eladni és a túltermelés következtében üzemét egy időre beszüntetni és munkásait elbocsátani.

Ezen túltermelés azonban korántsem azt jelenti, mintha a termelő több árut termelne, mint

amennyire a társadalomnak szüksége van, hanem többet termel, mint amennyit a fogyasztók vásárló képessége elbír. Mert például, még a szövőiparban és élelmiszerben túltermelés van, addig ugyan-ezen cikkeket millió ember nélkülözi, éhséggel küzd és rossz ruhában jár.

A magántöketermelés sajátja, hogy az egyes iparágak és egyes országok rendkívül szoros kapcsolatban állanak egymással s így egyetlen nagy iparágban beálló relatív túltermelés elég ahhoz, hogy az összes iparágokban, túltermelést idézzen elő és a világpiacon helyzetét megváltoztassa.

Nem említve, hogy fejlődő technika amúgy is mind több és több munkaerő fölösleget vált ki a kapitalista termelésben, az egyes iparágokban évenként előforduló részleges túltermelés következtében ezer és ezer ember marad munka nélkül, ami ismét csak a fogyasztóképesség csökkenését és a drágaság növekedését vonja maga után.

Föltételezve, hogy a közelmúlt években az amerikai réztermelésben túltermelés állt be; ez úgy történhetett, hogy a réz termelése kevés ember kezébe kerülván, a réz árát mesterségesen felverték és ezzel egyidejűleg túlsókat termeltek, hogy a kedvező áralakulást kihasználhassák s abból maguknak nagy hasznot biztosítsanak. A magas árak miatt azonban egyidőre csökkent a fogyasztás, miáltal a réz ára nyomban leszökkent a felére és megakadt a termelés. És ezen túltermelésből származó zavarok bukást bukásra idéznek elé, olyanira, hogy azonnal pénzválság is jár a nyo-

mukban és egyidőre az egész gazdasági élet vérkeringése megakad.

Kétségtelen, hogy minden óriási rázkódtatással jár, különösen oly tőke szegény országban, mint amilyen Magyarország is. A helyzet itt is óriási arányokban megváltozott s gyors javulásra a közel jövőben még alig van kilátás. Egy reményünk lehet még, hogy nem tart örökké. A jövő kollektív termelésben sohasem lesz válság, mert ama kor embere uralkodni fog a termelésen és nem lesz, akinek, mint ma, a túlbőség miatt kell nélkülözést szenvedni és nyomorogni.

A nőkérdéshez.

A jelenkor sokféle szociális kinövésének egyik, nem kevésbé bizarr jelensége, hogy a nő az érvényesülés szolid alapjairól mindinkább letér s hagyományos hivatásának értékmeghatározásában új nézőpontra helyezkedett, mellyel régebbi felfogásából minden ideálisabb szempontot eliminált. E kijelentés mögött természetesen nem rejlik tiltakozás a nő helyzetjavítási törekvése ellen, csak szerény ítélkezés a nőnek a társadalomban való, mindinkább feltűnő, új állásfoglalásáról. Igazságos szociális felfogás szerint ugyanis, vita tárgyát nem képezheti, hogy a nőt munkájának haszna és értéke után a társadalomban ugyanazon jogok és szabadság illessék meg, mint a férfit, de míg a férfival leendő egyenlőség ily értelemben vett feltételeinek nem felel meg, sorsának gyökeres javulását – más tekintetekre való méltányosságból – nem remélheti.

És mivel a munka értékének meghatározására társadalmunknak semmiféle állandó, megbízható mértéke nincsen, s amint a férfi munkája ki van szolgáltatva a munkaadó önérdékeit védő hamis értékelésnek, úgy a női munka sem juthat megfelelő ellenértékéhez, amiben a férfival való egyenlőség a nő felszabadulását jelenthetné.

Eszerint a nő helyzetét csak azon társadalmi átalakulás változtatja meg teljesen, amely mindenki számára egyenlő életfeltételeket szab s az embert ember fölé helyező kiváltságokat és gazdasági előnyöket megszünteti. Míg a férfitársadalomban elnyomottak és jogfosztottak lesznek, míg a férfi érvényesülési lehetőségét általában a születés, rang és egyéb a plutokrácia tulajdonságaival bíró befolyások, s csak kivételes esetekben a képességek és a munka tulajdonképeni értéke biztosítják, a nőnek a férfival való egyenlősége aligha fogja a női nem igényeit közmegelegedésre kielégíteni. A legfelsőbb tízezer női különben mai is több jogot, erkölcsi szabadságot és nagyobb gazdasági önállóságot élveznek, mint a társadalom alsóbb osztálybeli férfiai. Szintúgy a szegény önálló kenyérgyűjtésre utalt nő ily társadalmi berendezés mellett, sohasem lehet a pénz és a születési arisztokrácia férfijaival egyenlő.

„Amit tehát a nőnek a férfinemmel való egyenjogóságban a nőmozgalom (feminizmus) propagandája eddig eredményezett, nem feltétlen haladásnak minősíthető, mert e mozgalom céljai majdnem kizárólag önlegesek, melyeknek egészben, a társadalom-család szolgálatára irányuló törekvése-

ket nem tulajdoníthatunk. A feminista mozgalom felvett programjában nem az egész női nem egyetemének érdekét karolja fel, hanem csak egyes osztályok nőinek kedvező reformok keresztülvitelére szorítkozik; a magasabb képezéssel bíró nők számára pl. új érvényesülési lehetőségeket és politikai jogokat követel, de megfélemezik a szegény munkásnők kényszerhelyzetéről, akik a termelésben a munkaadó önkényes bárszolgáltatása mellett mint önálló kenyérkeresők egész életükön át a férfival egyenlő sorsban, munkaerejük kizsákmányolását kénytelenek tűrni.

A nőmozgalom tehát a férfi szociális mozgalmával való szoros egybekapcsolódás, végeredményben az egész társadalmi rend újjászervezését célzó törekvések nélkül csak részleges és ideiglenes javulást eredményezhet. A társadalom erkölcsi és gazdasági érdeke – vagy más szóval a társadalom tagjainak érdekét nemre és osztályhelyzetre való tekintet nélkül egyenlő mértékben kielégítő gazdasági evolúció – azt követeli, hogy férfi és nő együttesen, egymással egyetértve munkáljanak közre a jövő szerencsés kialakulásán, ellentétben a nők amaz álláspontjával, melyszerint az új jogi és gazdasági területek meghódításának első célpontjául a férfiuralom letörését jelölik meg. Mert a nők kétségen kívül nem irigylésre méltó helyzetének, nem a férfiak túrhetetlen önkénye, vagy zsarnok uralma az eredeti szülője, hanem a társadalom szervezetéből folyó gazdasági elnyomatás, amely úgy a férfi, mint a nő életfeltételeit egyformán súlyosabbá tette. Míg a társadalom a neki tett szolgálatok

ellenértékéül a férfi megélhetését a inainál sokkal kedvezőbb módon biztosította, addig a férfi a neki illetve a családnak és közvetve a társadalomnak tett szolgálatai fejében a nő existenciájáról is annak megfelelően gondoskodott, mialatt a nő alig érezte szükségét a családon kívüli érvényesülésnek és önállóságnak.

Most azonban számoljunk a jelenlegi állapottal, amidőn a férfi már nem képes mindazt nyújtani a nőnek, amit a múltban, minélfogva a nő kénytelen szakítani tradicionális hivatásával és künn az életben, az u. n. férfipályákon keresni boldogulását. Ezzel ugyanis kezdetét veszi a nő új térfoglalása és amit eddig, mint a család tagja, csak közvetve érzett: – a létfenntartással járó megpróbáltatásokat – azt ezután, mint a társadalom tagjai közvetlenül érezni fogja. A férfi számára pedig a legszomorúbb látványok egyike lett, az önálló kenyérkeresettel bíró, életfentartásával küzdő, magára utalt nő. Azonfelül súlyos észrevételt képez számunkra, hogy társadalmi állapotaink a nőmozgalom befolyása által egyáltalán nem javultak, sőt ellenkezőleg azóta kevesebb a munkaalkalom és több a tisztas anyaság hivatásától távolmaradt hajadon. S mióta a nők érdekeik megvédelmezésére különféle egyesületeket alakítanak, az étellel szemben támasztott igényeik már is aránytalanul megnagyobbodtak, s ezzel szemben munkás hozzájárulásuk az általános jólét előmozdításához csak minimális. Ebből folyik, hogy száz és száz szegényebb sorsú hajadon inkább sohasem megy férjhez, mintsem a férfival egy fedél

alatt küzdjön s inkább a prostitúció karjaiba menekül, mintsem társadalmi helyzetével megalkudva eredeti hivatását vállalja. Számos példával illusztrálhatnók, hogy a mai férjhez menendő leánynak mennyire nem ideálja a munka, ami pedig a házasságban a teljes paritásnak legméltóbb alapja volna.

Eddig az önálló kenyérkereseti pálya is, az esetek túlnyomó részében csak az előnyösebb férjhezmenésre kiválasztott eszköz, mivel a nő a férjhezmenésről azért végérvényesen sohasem mond le, de annál kevésbé hajlandó oly férfihez menni nőül, aki teljes jólétet és dologtalanságot nem képes neki biztosítani. Az u. n. „felvilágosult” nő a házasságban nem a férfit, hanem a szerencsét keresi a szó leganyagiasabb érdekében. Ezen az alapon köttetik meg – a jövő generáció rovására – a legtöbb érdekházasság és ezen az alapon indult meg a napjainkban oly divatos lett partivadászat. Tizenhat-húsz éves leányok negyvenötven éves sybaritákkal kötnek házasságot, mert a férfi értékét még a legalsóbbrendű nő szemében is a társadalmi állás és a vagyoni helyzet határozza meg. A házasság nem is erkölcsi intézmény már többé, hanem a tiltott szerelem védbástyája, s mint ilyen, csakugyan megérett az elmúlásra. A szegénysorsú férfi immár nem mer házasodni, a gazdag férfi számára pedig már fölöslegessé vált a házasság, így lesznek keresettek a szerelmes öreg urak s így marad a legtöbb fiatal ember agglegény. Ha a nő szerepkörét illetőleg minden téren versenytársa kíván lenni a férfinak s ugyanazon

jogokra is igényt tart, adandó alkalomkor miért válik mégis oly szívesen a férfi kitartottjává? És miért vet meg a férfival való egyesülésre vezető minden más alkalmat, ha a házasságban a kész jómódra és a vagyonszerzés fáradságos munkájában való részvétlenségre nincs kilátása?

Ha az önálló kenyérkereset a házasságon kívül emancipálja a nőt és reá nézve nem megalázó, miért ne emancipálná a házasságban és miért volna megalázó a férfi oldala mellett? A mai nő az anyaságot és a szegénységet szemelláthatólag megveti. Elvei szerint a szerelem, az egyesülés helyes biológiai alapja, a férfi jellembeli tisztasága, egyéni értéke mind alárendelt jelentőséggel bírnak a házasságban, ha a jó eltartáshoz szükséges jövedelem, vagy kapitális hiányzik. Mind ebből arra a sajnálatos tényre következtethetünk, hogy a nő az eddiginél szabadabban és mindenekelőtt jobban, de a jövőben is csak a neméből akar élni. Ez pedig nem lehet kizárólagos hivatása a modern kultúrnőnek s kétségtelenül sokkal megalázóbb is reá nézve, mint a férfival egy tűzhely mellett folytatott bármely kenyérkereső foglalkozás. És nem csalódunk nagyot, ha azt hisszük, hogy a helyzet megváltoztatását célzó törekvéseket az alsó- és középosztálybeli nők korében – a hova a nőkérdés tulajdonképpen való – nem az eszméktől áthatott lelkesedés mozgatja, hanem az ezen osztály nőit leginkább jellemző parvenü-éhség.

Végeredményben a nőmozgalommal kapcsolatban azon sajnálatos tényt állapíthatjuk meg, hogy a nő legújabbán már se nem jó anya, se nem jó

hitves és sokkal jobb feminista, mint önálló kenyérkereső.

De mi sem valószínűbb, hogy csak az elkövetkezendő jövő fogja majd igazán megismertetni önmagával a nőt, amikor majd kevesebb pózzal és több komoly tartalommal fog megjelenni az élet színpadán.

A gyermeknevelés.

Nincs nagyobb jótétemény, amelyben a szülő gyermekét részesítheti, mint a jó nevelés. Az ember szellemi és erkölcsi erejének helyes fejlesztése egyik főfeltétele a boldogulásnak, s aki ezt szülőinek közönyössége, vagy más kedvezőtlen körülmény folytán, nélkülözni kénytelen, valóban szerencsétlen és vajmi gyakran a züllés útjára téved. A büntetőjogi felelősségre nem vonható zsenge korúak erkölcsi megtévelyedéseit nem is említve, a társadalomban előforduló bűnesetek túlnyomó része a rossz nevelésre, vagy annak egészben történt elmulasztására vezethető vissza. Be kell látnunk, hogy e téren idővel minden mulasztás megbosszulja magát, amit sohasem sikerül többé jóvá tehetni. A rosszul nevelt ember ártalmára van a társadalomnak, ártalmára van a családnak és végül önmagának is.

A nevelés az ember fejlődésében tehát oly fontos szereppel bír, amely nélkül a korrallal való egészséges haladás el sem képzelhető, s amelynek természetszerűleg az oktatással párhuzamosan kell haladnia. Az emberi psziché és vele az élet szebb, tökéletesebb berendezésére hivatott kultúra fejlőd-

dése a jellem szüntelen nemesítését követeli, hogy a jövő generáció valóban egy magasabb rendű élet-boldogság letéteményesévé váljék.

Hogy e nemes cél felé való törekvés hajlandósága az új kor társadalmában többé-kevésbé megvan, tagadhatatlan, mert míg régen, a céhek és kasztok idejében a társadalom maradisága és az apák csökönyös konzervatizmusa miatt az volt az általános mottó, hogy a gyermek ne legyen különb az apjánál, addig a ma ismert jelszava és törekvése az, hogy az utódok tökéletesebbek legyenek a szülőiknél.

Azonban kétségtelen, hogy e figyelemreméltó törekvés mellett is csak részben tudunk némi eredményt felmutatni, mert a megkívántató általános szakszere jellemképzés, a tudatos egyéniség-nevelés társadalmunkban még igen sok kívánni valót hagy maga után. Az ember jellemének tökéletesedése nem tart lépést anyagi vívmányainkkal, mivel az iskolai oktatás és a jellem nevelése között nincs meg a szükséges párhuzam, amely az utóbbi nemesedését és kibontakozását eredményezhetné. A társadalom mai berendezése a gyermeknevelést a szülők hivatáskörébe utalja, akik között pedig nagyon kevés van, aki e hivatás horderejével tisztában van s aki e hivatást a maga egész nagyságában be tudja tölteni. A társadalom legfelsőbb rétegeiben, a vagyoni és szellemi kiváltságosok körében a szülők méltóságukon alulinak tartják, hogy gyermekeikkel maguk bíbelődjenek, hanem azt másokra, gyakran egészen műveletlen személyekre bízzák, s így szülő és gyermek között megszűnik,

vagy nem is jöhet létre ama gyöngéd lelki kapocs, mely a nevelés nagy tapintatosságot igénylő finom munkájának alapföltétele. A szegényebb sorsú középosztály, vagy a munkás családok gyermeke pedig pláne minden erkölcsi és szellemi felügyelet nélkül nevelkedik fel és olyan ember válik belőle, mint amilyen állandóan a környezete, vagy társasága volt: néha jó, néha rossz, de sohasem teljesen kialakult egyéniség és erőpróbákat kibíró jellem.

Az új nemzedék egyszerűen elődeinek képét ölti fel magára, annak tulajdonságait teszi magáévá, anélkül, hogy jelleme – ahol előreláthatólag szükség volna arra – valamely átalakuláson, az emberiség javát szolgáló fejlődésen menne keresztül. És amennyiben a társadalom-gazdasági viszonyok kedvezőtlen változása erkölcsbontó hatással jelentkezik, az ellentállásra képtelen, szilárd talajon nem álló jellemek százait ragadja magával a sülyedésbe. A nevelés is, mint az életnek egy pótolhatatlan erkölcsi java – a létfenntartás számára termelt javak mintájára – a társadalmi osztályok szerint egyenlőtlenül oszlik meg, s így az igazán elhanyagolt jellemek a proletár-réteg kis, névtelen szülőttei a szegény gyermekek.

Számolva a gyermeknevelésnek fentebb vázolt kedvezőtlen körülményeivel, annál is inkább arra kell törekednünk, hogy gyermekeink nevelésügyét a lehetőséghez képest felkaroljuk s az e téren mutatkozó hiányokat a magunk észszerű jóakaratával pótoljuk.

Az a kérdés, hogyan neveljük gyermekeinket, hogy azokból az eddigieknél valóban jobb,

nemesebb emberfajta válják? Mert az feltételezhető minden józan apáról és anyáról, hogy gyermekéből csakis hasznos, tisztességes polgárt, egyenes embert kivan nevelni, de hogy miáltal és hogyan gondolja ezt elérhetőnek, erre nézve már különböző feleletet kapunk, minthogy minden szülő más-más módszert használ ugyanazon cél elérésére. Tény, hogy a legjobbak közül is csak kevesen tudják megválasztani a helyes bánásmódot, mely a jellemfejlesztés magasztos céljának leginkább megfelel. A nevelésnél a fősúlyt a bánásmódra kell fektetni s így mondhatni, a jónevelés titka – amit minden szülő, de kiváltképen minden anya kell, hogy ambicionáljon magának – a gyermekben az emberrel való bánásmód tudománya. Először is ne legyen a gyermeklélek számunkra idegen terület, hanem törekedjünk, hogy azt a maga egészében megismerjük, hogy ne csak vér-, hanem lelki rokonság is fűzzön egybe gyermekeinkkel. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha a gyermek akaratmegnyilvánulásának a lehetőséghez képest szabad tért engedünk és nem kényszerítjük a gyermeket arra, hogy ő alkalmazkodjék mihozzánk felnőttekhez, hanem megfordítva, mi magunk alkalmazkodunk őhozzá. Mert ellenkező esetben a gyermek gondolkozása és cselekedete sohasem fedheti egymást, amiből az következik, hogy hozzászoktatjuk ahhoz, hogy értelem nélkül cselekedjék és ezzel örökre megbénítjuk a gyermek intellektusát, vagy kénytelen lesz a gyermek később saját akaratának titokban érvényt szerezni. Ezzel aztán egyrészt sok elvész az

emberi természet legfinomabb egyéni vonásaiból, de másrészt a gyermek fejlődésének vezérfonala már nem a mi kezünkben van többé. Nemsokára észrevesszük, hogy a gyermek titkolódzóvá, perfidikussá lesz és tetteinek palástolására a rendszeres hazudozáshoz folyamodik. Ezért természetesen már szigorú büntetésben részesül s ekkor már többé nem is barátunk a gyermek és miután elidegenítettük magunktól, csak a büntetésektől való félelmében engedelmeskedik nekünk. Ahol pedig a gyermeknek a szép szó nem használ, a verés csak ártalmára van, mert ezzel csak növeljük azon rossz tulajdonságait, amelyeket büntetni kívántunk benne. A gyermeket testileg fenyíteni egyáltalán nem volna szabad, mert ezáltal félélnkké válik és mesterségesen hajlamossá tesszük az alattomos-ságra, tehát nem javul, hanem tiltott műveleteit annál nagyobb becsvágygyal, titokban hajtja végre. Sokszor hallottunk már szülőket panaszkodni, hogy gyermekükkel, romlottsága miatt, nem tudják, mittevők legyenek. Gyermeküket naponta megverik, sőt némi változatosság okából koplaltatással is büntetik és minden hiába, mert a gyermek ahelyett, hogy jobbra változna, egyre vásottabb és csintalanabb lesz. Hát erre nézve megállapíthatjuk, hogy itt nagyobb részben nem a gyermekben, hanem a szülőkből van a hiba, akik olyasmire kényszerítik a gyermeküket, amire ők maguk sem volnának képesek. A hiba eredete egyszerűen az, hogy míg önmagunknak mindent, addig a gyermeknek – akiben az önmegtartóztatás ereje összehasonlíthatatlanul kisebb – semmit

sem szabad. A magunk jellembeli fogyatékos-ságait ostorozzuk a saját gyermekeinkben, amelynek a leghűbb tükrei ők. A gyermeket erkölcsösségre tanítjuk és szigorúan megbüntetjük, ha tanításunk ellen vét, mi azonban az erkölcstelenség különféle nemeit következés nélkül, szabadon kultiváljuk, mert szükségesnek tartjuk. Mi mindenről magyarázatot és mindent számon kérünk a gyermektől és a gyermeknek velünk szemben ugyanezt a jogát minden felvilágosítás nélkül megtagadjuk. Hát mi az őszinteségeért a gyermeknek nem tartozunk semmivel? Addig, míg mi a sajátunkból nem nyújtottunk valamit, addig a gyermektől sincs jogunk semmit sem követelni. Mielőtt azt kívánjuk a gyermektől, hogy szavaiban és tetteiben őszinte legyen és minden egyéb kívánságainkat ellenkezés nélkül teljesítse, szükséges, hogy kívánságaink teljesítésének jó és hasznos voltát a gyermekkel szemben saját cselekedeteink által igazoljuk. A gyermeket felebarátunknak kell tekintenünk, akinek mindenről magyarázattal tartozunk, arra pedig, hogy őt megverjük, ennél fogva sem okunk, sem jogunk nincsen, mert mi címen veszünk magunknak több szabadságot azzal az emberrel szemben, aki még gyermek, mint aki már felnőtt? Utóvégre se az legyen a célunk, hogy féljen tőlünk a gyermek, hanem hogy szeressen minket. Akinek a szeretetét nem bírjuk, annak nem lehetünk hivatottak a nevelésére. Ha a gyermek szereti a szüleit, nem él vissza jóságukkal és engedelmesebb, mert nemcsak tudja, hanem érzi is, hogy az kötelessége. A nevelést tehát a legelején, úgyszólván ön-

magunkon kell kezdeni. Ahol gyermek van a háznál, mindennek át kell alakulni; a felnőttek nem folytathatják azt az életmódot, amely csak az ő egyéniségüknek felel meg, ellenben a gyermek egész lényével, érzelmi világával és lelki szükségleteivel ellentétben áll.

Hogy azonban e feltételeknek megfelelő ideális gyermekotthonnak a mai családokban úgyszólván nyoma sincs, az a jelenlegi társadalmi viszonyok közepette könnyen elképzelhető. Ennek kivitele szintén a jövő feladata, amikor majd a gyermeknevelés nagyfontosságú kötelezettségét az állam fogja magára vállalni. De nem lehetetlen, hogy e téren a szülői szeretet és az értelemmel párosult türelem addig is csodákat művelhet.

A társadalom kórjelenségeiből.

– Az öngyilkosság. –

Minden téren a válságok napjait éljük. Keserű vádak, megindító panaszos hangok törnek elő a lelkekből, melyekre nincs sehonnan megnyugtató vigasz. A diszharmónia, amely társadalmi életünk korszerű tünete, hova-tovább individuális jelleget ölt s az ember legbensőbb lelki problémájává válik.

Elszomorító képekben rajzik le előttünk az élet és elmélyítő hangulatoknak vagyunk a hordozói! Az ember tulajdonképpen csak él, megy, vonszolja magát – úgyszólván minden határozottabb cél nélkül, csupa Igénytelenségből – aztán meg- unja az egészet és jobb szeretne a világtól meg-

válni. Nos – és amit az ember szeretne, ám ha módjában áll, azt meg is teszi. Minthogy szabad választása lévén, a *lét* és *nemlét* között, megteszi és hihetőleg ezt is a jobbfelé törekvés ösztönénél fogva.

Megrendítő példáját látjuk ennek a nap-nap után megismétlődő öngyilkosságokban. Epidémiaszerű jelenség gyanánt ma itt, holnap amott végzi ki magát egy-egy embertársunk, hogy az élet hívságai elől a halálban keressen menedéket.

Mindez honnan, miért? Sokan kizárólag az ember lelki működésének rendellenességeiből igyekeznek megállapítani az öngyilkosság okát, melyet az ember születésével már magával hoz. Tapasztalataink szerint – a különleges elbírálás alá eső, ifjúkon szerelmi tébolyban elkövetett ön-életmerényletektől eltekintve – az u. n. tömeg-öngyilkosságra a legtöbb esetben az életuntság szolgáltatja az „ismeretlen okot”.

Ez pedig mint benső krízis, semmiesetre sem máról-holnapra érik meg az egyén érzés- és gondolatvilágában. Az életuntság is mint más ehhez hasonló degeneratív jellegű kór, az egészségtelen külső behatások következménye és határozottan idővel fejlődő jelenség.

A küzdelem, mely napjainkban a kenyérért és az eszmékért egyaránt mértéktelenül folyik, megbetegítette a gyengébbeket, akiket különben már eleve silány életfeltételeik, illetve egzisztenciális helyzetük bizonytalansága predesztinált arra hogy a társadalomban a „gyengék” osztályát képviseljék. Általában az életfentartás kötelezettségei egyeseket

erejükön felüli megpróbáltatásokra kényszerítenek, innen van aztán, hogy sem testileg sem lelkileg nem fejlődhetnek egészséges generációvá. Tudvalevő dolog, hogy az ember ereje és akarata nem végnélküli, mint a hogy élvező képességének és életidejének is meg vannak a természetes határai.

Íme tehát: az elnyomott igazság vértanúkkal pecsételi meg a kort, amelyben az ember küzdelme élete céljával és rendeltetésével többé nem áll egészséges arányban! Mert mi az igazság? A valóság felismerése. A természetesség alapján nyugvó életrend. A cél. A cél, amelyben mindnyájan egyenlők vagyunk és mindennemű érdekeink közösek És nem a legnagyobb arányú természetellenességre következtethetni-e abból, ha az ember – ellentétben a vele született életösztönnel – a saját létezése ellen tör?

Az életuntság, mint magában természetellenes jelenség, nagyjából a természetellenes életmód okozata, amiért illetheti ugyan megrovás az egyént is, de ebben fölülte bűnrészes a társadalom. Az egyén életrendjét a társadalmi törvények szabályozzák; anyagi és erkölcsi helyzete a társadalmi törvények természetéből folyik, ennek a mintájára alakul. Az egyén mindennemű ténykedését, gondolkodásának mikéntjét és erkölcsi magatartását majdnem kizárólag az a milieu határozza meg, amelyben él s amely társadalom osztályhelyzetével azonos.

Az értelmi és erkölcsi élet összes rugóit tehát elsősorban a társadalom szervezetében kell keres-

nünk, ahonnan a megélhetés föltételei kiindulnak. Az egyéni akarat hiánya, a búskomorság, vagy egyéb beteges lelkiállapotok, melyek általában az öngyilkosjelöltet jellemzik, nem önmagukban létező princípiumok, hanem csak mint okozatok vannak jelen.

Alaptalan a közfelfogás azon föltevése is, mintha az öngyilkosság gyávaság volna, de hamis ama meghatározás is amely ezzel ellentétben, az öngyilkosságot hősiességnek minősíti. E tulajdonságoknak csak a saját szempontjainkból adhatunk létjogot, minthogy ezek az emberi cselekedetek minőségi meghatározásában csak alárendelt, viszonylagos jelentőséggel bírnak. Az emberi cselekedetek indító oka mindig az élet, mely mindnyájunkban mennyiségileg is, minőségileg is különböző; viszonylagos helyzetünknel fogva tehát nem lehetünk hivatva arra, hogy egymás cselekedeteit akár a jó, akár a rossz fogalmának szempontjából igazságosan elbírálhassuk. Amennyiben – bár jóhiszeműleg – mégis egymás bírívá avatjuk fel magunkat, mindannyiszor igazságtalanságot követünk el, mert kétségtelen, hogy a írások helyzetét teljesen a magunkévá tenni sohasem tudjuk, s ítéletünkben mindig csakis a saját szempontjaink vezetnek, tehát így a magunk megállapított igazságait embertársaink rovására jogtalanul érvényesítjük.

Az öngyilkosság se nem hőstett, se nem gyávaság és nem is predesztináció hanem főként társadalmi életünk jogviszonyaiból eredő körjelenés, melynek okát az egyéni élet kellő értékelhe-

tésének következetlen korlátozásában látom. Ismétlem tehát, hogy a baj kútforrása társadalmunk rendszerében van, ennek igazságtalanságai teszik az egyént közvetlen és az átöröklés révén boldogtalanná.

Nyilvánvaló, hogy ez is, mint annyi más rendellenesség, csakis társadalmi intézményeink gyökeres átalakulásával lesz végleg orvosolható. Szóval ebben is a megsejtett új világ, egy új gazdasági rendszer kialakulásának égető szüksége van jelen. A mindnyájunk szívében élő jogos kíváncsi: Élni! Rendeltetésünkhöz és emberi mivoltunkhoz méltó, érdemes életet élni, amelyben megtaláljuk a célt, az örömeket s amelyben sohasem bánkódunk a fölött, hogy születünk.

Gondolatok.

Aki kötelességeit embertársaitól függetlenül, önmagából felismerte, az legott megtalálta az élet czélját.

*

Az alázatosság nem erény, hanem a szegények kenyere.

*

Az ember a Bűnt és az Erényt úgy cserélgeti egymással, mint a ruháját; ezt pedig csak akkor szereti a másokéval összehasonlítani, ha önmagán jobbat lát és sohasem megfordítva.

*

Nem az élet logikátlan, hanem az emberek.

*

Egész életünk tartama egy függő viszony a főnnálló világrendhez, csupán térhez és időhöz kötött relatív részesedés e nagy egyetemesből, melyben számunkra nem az abszolút élet a főérték, hanem ami ennek érezhető eredménye mibennünk.

Ne magadon kívül keresd az Istent!

*

Akinek nincsenek aranyak a zsebében, az ne járjon egyedül a sötétben.

A nagy fájdalmak mindég őszinteségre nevelnek bennünket; következésképpen aki sokat szenved, annak elnémul ajkain a szó, mert *igazán* őszinte csak befelé, önmagához tud lenni az ember.

*

Manapság az emberek mindent megtanulnak, de semmin sem okulnak.

*

A legideálisabb szerelemben is van valami brutális, föltéve, ha nem mi magunk vagyunk a szereplők.

*

A férfit a becsvágya, a nőt a hiúsága teszi azzá, a mi.

*

Ahol az emberek egymásfeletti uralmát az elnyomottak tudatossága végre korlátozni kezdi, ott a zsarnokság képviselői vesztegetéssel próbálják hatalmukat fenntartani: t. i. jótékonytárgyat gyakorolnak.

*

A tudatlanság és a szegénység, e két iker-testvér vigassága és öröme a bor.

*

Akinek ma pénze nincs – hogy ne említsem a legrosszabbat – annak esze sincs.

*

Amely nép buta vakságban él, az semmitől sem riad vissza a látszat kedvéért.

*

Azok a gondolatok töltenek el bennünket a

legnagyobb gyönyörűséggel, melyeket szenvedéseink ébresztenek fel lelkünkben.

*

Egy okos embernek sokkal nehezebb megtalálni a maga környezetét, mint száz ostobának.

*

A legtöbb ember, hogy a jócselekedetek látszatát megőrizze, rosszat cselekszik.

*

Az ember úgyszólván minden dologra ráterem, ha a körülmények idejekorán el nem mozdítják.

*

Csak az tudja igazán megérteni embertársait és csak annak lehet igazságos világfelfogása, aki sem gondolkozását, sem vagyonát nem elődeitől örökölte.

*

Az Isten is azt akarja amit az Ember, azért csupán élni nem elég; Emberré kell lennünk, hogy az eredeti Akaratot követhessük, mely a világ gyönyörű tervének megvalósulásában találja célját.

A feltalálók kétségtelenül a legnagyobb emberek, mert ők találmányaikkal mint forradalmárok is mindenekfölött álló szolgálatot tesznek az emberiségnek.

*

A jótékonyság olyan intézmény, melynek r szegény ember vallja a legnagyobb kárát.

Excelsior! Ez az eredeti törekvése minden embernek, csakhogy ezen az utón csak azok tudnának kellően tájékozódni, akik már végleg elbuktak.

*

Ha a nő előre lép, akkor félre lép.

*

Mikor az ember addig hordozza az élet keresztjét, hogy már azt hiszi nem bírja tovább, – akkor van vele a fele utón.

*

Különös, hogy a nők azt a férfit kedvelik legjobban, aki legtöbbször megsérti őket és legtöbbször kér tőlük bocsánatot.

*

Csupán egy érdekesség van a nőben: hogy nő – és ez minden.

*

Az emberiség egyharmadrésze semmit sem dolgozik, egyharmadrésze haszontalan munkát végez és csak egyharmadrésze fárad az összesség javainak előteremtésén, azért nem tudunk egymástól élni.

*

Aki embertársa fölött nyugodt lelkiismerettel ítélni, vagy uralkodni tud és aki embertársa sorsának intézésébe avatatlanul befolyjni nem átallja: az nem a szeretet és a bölcsesség hitvallásán nevelkedett kulturember, hanem – barbár merénylő.

*

Vagy bölcs az ember és akkor nem lehet bíró, vagy bíró az ember és akkor nem lehet bölcs.

Az állatot kínozni: embertelenség; az embert kínozni: – a jog és a hatalom dolga.

*

– Kell lenni úrnak és szolgának, mert ha ez nem így volna, senkisémet dolgozna és az emberek megennék egymást.

– Hogy senkisémet dolgozna, az nem valószínű, de hogy az emberek megennék egymást, az minden kétségen felül áll, mert erre már van társadalmunkban praecedens.

*

Azt kérdezed mivel lehet az ember rossz indulatait megfékezni? Jó indulattal.

*

Csak egy ember volt, aki a világot nem tudta megváltani: Jézus Krisztus.

*

Nem merem állítani, hogy nincs Isten: mert akkor én volnék; és nem merem állítani, hogy van Isten: mert akkor én nem volnék.

Csendes forradalmárok.

– Ha én szabad lehetnék! – sóhajtott föl magában Jaák, mikor egy szép tavaszi napon kilépett az utczára s szíve egy perez hatása alatt megtelt az élet gyönyört ígérő álmaival.

Dél volt; üde, fölmelegítő májusi nap A rügyfakasztó, szerelmet ébresztő tavasz rég óhajtott, legelső derűs napja, mely jöttével új vágyakat és reménységet lopott a szívekbe, megpezsdítette az emberek ereiben a vért és szebbé, kedvesebbé látszott tenni az életet.

Az utca szokatlanul népes és sokszínű tar- kaságában szinte ünnepélyes volt. Fönt körös-körül azúr-kék, ragyogó ég, lent zsibongás, tömegek vidám életárja, csupa szín és hangulat mindenfelé. A déli harangszó a félvárost kivetette az ut- czára, melyben szegények és gazdagok, ifjak és vének, a társadalom különböző osztályai, mindegyformán képviselve voltak. Itt a gyárak műhelyeiből özön- lött kifelé a szurtos munkássereg; ott az üzletek és irodák alkalmazottai siettek hazafelé; és má- sutt a kiöltözött, fényes úri osztály indult déli sétájára

– Ha én szabad lehetnék! . . .

Jaák a rabságban tartottak kielégítetlen vágyódásával, mohón, nehéz lélegzetvétellel szívta magába a szabad levegőt, mely arcának enyhe

érintésében olyannak tetszett, mint egy szerelmes, ifjú nő meleg lehellete, édes mámorító csókja . . .

Ha ő szabad lehetne! ... És ábrándos lelkületét mély, fájdalmas nyughatatlanság fogta el, miközben régen, vagy sohasem látott tájakok színes képei vonultak el szemei előtt és jobb szeretete volna mindazt, amit maga körül látott örökre elfelejteni.

. . . Valahol messze, a városon kívül most apró madárkák kedves énekétől hangos a tájék; valahol gyöngyvirág és ibolya illattal teli a légi zöldel a pázsit; valahol elmélyítő, titkos csodákat mesél a sötét erdők hívogató csöndje; valahol boldogság az élet, közel van az Isten . . .

Elgondolkozva, a komor, törődött lelkű emberek lassú, fáradságos lépéseivel ment az útján Jaák s csak mindinkább elszomorodott, amint egy napfényben örömben hullámozó élet pajzán játékát látta maga körül.

– Ah! nekünk az élet szépsége, bűvös megújhodása is csak valótlan ábránd, gúnyos hazugság, – fogta föl az egészet, – mely egy pillanatra elragadja képzeletünket és a vágyak szárnyaira emd, de aztán tehetetlenül, megint csak visszahullunk a sivár valóság börtönébe – sýnylődni . . .

Szerencsétlen ember volt Jaák az ő különös meglátásaival, mint általában mindazok, a kik nem csak azt látják valóban, amit látnak, hanem azt is, ami gyakran a látszat mögött van. Sőt legtöbbször csakis azt látta, azért most is, mindannak, amit maga körül látott, csak a borús, elszomorító

oldalát vette eszi e igazán. Diszharmonikus lélek volt, akit nagyratörő idealizmusa a jólét és nyárs-polgári boldogulás számára végképp elveszített. Szegénynek született és művészi ambíciókat táplált magában, ami teljesen elég volt ahhoz, hogy semmiképpen se érvényesüljön, és egész élete az elhibázott életűek kálváriája legyen.

Immár húsz éves és minden jel arra vall, hogy a harminczat is megéri, minden számbavehető siker nélkül s még hozzá keserű kenyérgondok között, lealacsonyító szegényen. S mindezt az emberek kislelkű hitványságának, vagy buta rosszakaratának köszönhette, amely születése óta mintegy velejárója volt lenézett szegénységének. A munka, amelylyel a mások rabjává szegődött, csak mindig kutyakötelesség számba ment nála és sohasem volt érdeme és jelleme akarata, amelylyel az alacsony előnyökért való tülekedés közepette minden kísértésnek ellentállott, sohasem talákozott elismeréssel, hanem ehelyett inkább csak alattomos üldözésben és nélkülözésekben volt része. Sokat szenvedett; s emiatt sokat gondolkodott is az élet problémái fölött. A művészi pályára készült, vagy nem is készült, talán erre született, de a megélhetésért való szakadatlan küzdelem megakadályozta törekvéseiben és elment valami hivatalba robot munkát végezni.

S most, hogy ebbe a különféle rangú és rendű elemekből álló utcza tömegbe keveredett, most úgy érezte magát, mint egy pusztán reménykedésben élő tehetetlen rab, aki már előre megsejti, ha börtöne ablakai felé közeledik a nap és

elcsüggedt, beteg lelkét mintha egy perczre megnyugtató enyhülettel töltené el a beszűrődő világo-
gosság . . .

– Szép az élet, ha az ember szabaddá lehet – gondolkodott magában – miközben arca elsápadt, beesett szemei mélyen rejtett szenvedélyektől égtek s elárulták forró hangulatát, amelyet egy sóvár vágy, mindenek vágya keltett szívében: szabaddá lenni! . . .

– Szabadság és élet ugyanegy – füzte tovább gondolatait – óh és mégis hányan vagyunk, akik a hétköznapi munka örökös rabjaivá születünk, holott a nagy természet nem tesz különbséget ember és ember között; a napfény, világo-
gosság és az élet minden föltalálható jósága, öröme mindenki számára egyformán az étellel járó adomány, s hogy még sem így van, ez tisztán emberi esinálmány és egyedül mi vagyunk a vesztesek e világ szegényei, amiben talán sohasem fogunk egyet érteni...

Egy kis csenevész varróleányka sietett el e perczben mellette, akinek igénytelen alakjára akaratlanul is ráesett a tekintete. Az első pillanatra felismerfe benne a külvárosi munkásleányt, akinek-
ócska, férczes ruhája tanúskodott foglalkozásáról.

– Szegénynek mily biczegő a járása, máris meggörnyeztette a munka, a nehéz, szépségtől és erőtől megfosztó kenyérkereset! – szánakozott rajta Jaák. – És mily szegényes a ruhája, ferdére taposott rongyos a cipője és fiatal arca máris mily szintelen fakó! . . .

Aztán jöttek mások, akiknek szintoly ócska férczes volt a ruhájuk, vérszegény és időtlen az

arczuk s elkerülve őt szintúgy futottak haza a külváros felé. Jaák ezeket látva egy szomorú könnyet törült ki a szeméből és képzeletben elkísérte őket szegényes rideg otthonukba, mellettük volt, míg íztelen ebédjüket elköltötték és látta életük folyását nagy szomorúságaikat, apró örömeiket, mely öröklött nyomorúságukban napjaikat betöltötte.

– Szegény kérgeskezű munkásasszony lesz belőletek, vagy testetek árán másképp a gazdagok prédája, mindegy, becstelelenek és megalázzottak vagy durva gondokban előregedő páriák lesztek halálig.

– Ha én szabad lehelnék! . . . Talán megvalósíthatnék valamit lázas álmaimból, amely egy eljövendő szebb világot ígér, föltárja mindenk számára egyformán az élet gyönyörűségeit, melyeket most joggatlanul elrejtenek előlünk az erősek és hatalmasok, örökre szerencsétlenné téve minket, kik szegény anyáktól születünk . . .

Egy fényes fogat robogott el az utközépen, mire Jaák figyelme most már nyílegyenesen arra irányult. Előkelő úri fogat volt, melyben drága selyembe öltözött, gömbölyű vállú asszonyok ringatództak színes napernyők alatt. Mosolyogtak, nevetgéltek, mint ahogy a jólét mosolyog le a földhözragadt szegénységre és bársonyos, finom arczukról gondtalanság, valódi életkedv sugárzott le. – Meglátszott rajtuk mindaz, amit a meseszerű életmód, a kéjes puha kényelem tesz oly széppé és vonzóvá az emberek külsején. Virágoztak, mint

maga a tavasz, a szerelem, az élet . . . Szabadok voltak . . .

Jaákat kínos érzés fogja el. Míg előbb a mások nyomora és szenvedése fölött érzett szánakozó a már kibékítette sorsával és kissé megvigasztalódott, most szívből fakadó gyűlölettel telt el, mely ismét lerántotta őt a megfélemezhetetlen emberi indulatok gyötrelmeibe.

– Nincs igazság a földön! – fakadt ki majdnem hangosan, mialatt egyre közelebb ért a lakásához, ahol már várták. – Sietnie kellett, hogy nyugodtan elkölthesse az ebédjét, mert az ideje ki volt számítva.

– Nem! azért sem leszek a gazdagok alárendelt bérencze többé, hogy munkámmal is segítő társuk legyek gálád törekvéseikben, mely ezrek és milliók elnyomására irányul. Nem! ki fogom vívni a függetlenségemet, még a magam elvesztése árán is, ha kell! Inkább leszek a magam eszméinek elbukott harczosa, mint a lelketlen rabszolgatartók fizetett szövetségese, gyáva igavonója.

Elhatározta, hogy hivatalában, a hova járt, semmit sem mozdítani többé; lemond mindenről, a mivel eddig az igazságtalan vérszopók érdekeit szolgálta. nem bírja tovább. Ha még ezután is tenné, talán a szíve megrepedne.

S most már nem sietett. Ügy érezte magát, mintha már is független és szabad volna, a maga erejében nagynak és hatalmasnak érezte magát.

Bízott a maga egyistenségében, mely meg fogja őt menteni eszméinek a jövő számára.

*

És mialatt odakint az utczaí életet lassan elzsibbasztotta a déli verőfény, a nagy kőrengeteg között, egy eltaposott vérszínű rózsza újra fölemelte fejét a legelső tavaszi napsütésben . . .

A nő és a modern férfitársadalom.

„Semmiestre sem vagyok nőgyűlölő. Sőt ellenkezőleg: szenvedélyes nőbarát. Szeretem az asszonyi nemet, hisz anélkül nem is volna élet az élet. Azonban irtózom a nővel szemben minden kötelezettségtől, mert a nőt csupán önmagáért értékelni, mégis túlságosan nagy áldozat lenne tőlem. Aztán máskülönbén is alig találkozik közöttük egy-két tisztességes . . . igazán nem érdemes ma már az embernek megházasodni.” Ez a férfi.

Így gondolkozik ma a férfivilág a nőkről és az egész életberendezkedése ezen és ehhez hasonló elvekben alapul. Vagy helyesebben: egész életberendezkedésünk olyan, hogy ezt a felfogást és ezeket az elveket váltja ki a férfiakból. Hogy nem egészen kivétel nélkül? Helyes, de abban már vajmi csekély vigasztalás rejlik a nőkre nézve, minthogy a nagy többség részéről a tisztelet és a méltányosság legkisebb adója is behajthatatlan.

Igen, e triviális, önző felfogásnak adott vezető szerepet társadalmunkban az élet, melyben a fékevesztett anyagiasság már úgyszólván minden téren a korrupció rendszerét juttatta uralomra.

Elképzelhető tehát, hogy mily kritikus helyzete van ebben a társadalomban a nőnek. Ha a közvetlen környezete, melyből anyagi és erkölcsi

boldogulása függ, ilyen fogalmakat táplál felőle, mennyi küzdelem és megalázás járhat ennek nyomában, kezdve a fejletlen leánykortól, el a késő őszülő asszonykorig?

Hasonló ez ahhoz a száralmas állapothoz mikor valakit a könyörtelen sors önhibáján kívül, valamely méltatlan, durva környezetbe juttat, hogy aztán ily módon egész életén át gyötörje, vagy minden nemesebb hajlamát kiirtva végleg lealacsonyítsa.

Akár az előbbi, akár az utóbbi esetet találjuk súlyosabbnak, annyi többé-kevésbé bizonyos, hogy napjainkban a nőknek mindkettővel számolni kell. Sem a házasságon belül, sem a házasságon kívül, a nő nem a férfi által boldogított lény többé, mint volt a múltban, mikor még egyrészt a nőnek kevesebb igényei voltak és másrészt vele szemben a férfi is méltányosabb volt.

Kitetszik ez abból, hogy még csak ezelőtt néhány évtizeddel is, a családi élet sokkal tiszteltebb és bensőségesebb volt mint ma és egy-egy meg nem házasodó férfi szinte ritkaságszámba ment.

A múlthoz képest ma gyökeresen megváltozott viszonyok között élünk. Társadalmunkban a régi gazdasági rendszer kinövésai anarchikus állapotokat teremtettek, melyek megélhetésünknek aránytalanul súlyos feltételeket szabnak, olyannyira, hogy immár a tisztas munka ellenértéke élettani és társadalmi szükségleteink fedezésére kevésnek bizonyul. A vagyontalan, napi munkájuk után élők ezrei sötét nyomorban tengődnek és ahol a nyomor,

ott a bűn, ott a tudatlanság és ott minden emberi aljasság kész talajban van.

Ez a tulajdonképpeni oka annak, hogy a férfiak már nem házasodnak s viszont leányaink meg nem mehetnek férjhez. És ez az oka a nő elértéktelenedésének is.

Az kétségtelen, hogy a férfi a nőben ennek különműségére való tekintet nélkül, abszolút értéket sohasem igen látott, (s e nézetéhez okatlanul még mindig csökönyösen ragaszkodik) de igenis a mindenható „szerelem” férfi és nő között egy életre szóló köteléket teremtett, s a női méltóságot holmi önző tekintetek nem támadták meg.

Elmúlt már az az idő!

Gyakran hallhatunk is ilyenféle panaszokat nőink köréből, hogy: „ma csak a pénz az imádat tárgya és a pénz a szerelem”.

Valóban így van, de azért a „szerelem” is él és virágzik, talán még bujábban mint valaha. A férfiak nem is azért nem házasodnak, mintha a szerelmet az életből végképp elimináltuk volna – ami az egyetlen természetes indító oka a családalapításnak, – hanem mert az úton-útfélen felkínálkozó gyönyörévé lett a férfinak, s ezzel – sajnos – a nő egyéni értéke is következetesen mélyen csökkent. Az árubabocsátott szerelem, mely a tömegnyomor egyik levezető csatornája, az egész női nem megbecstelenedését vonta maga után.

Napjainkban az u. n. női erkölcsök pusztításában, mindennél nevezetesebb szerepük van. Nyíltan és titokban egyre szaporodik a prostituáltak száma, hogy már szinte nem is vesszük észre.

Ki is venné észre? Hisz alig van tagja a férfitársadalomnak, a mely a nővel szemben ma egy-és ugyanaz ne volna: a nőben csupán önmagát szerető alattomos szerelem-lovag. Aztán erénycsőznek, vagy erkölcsbírónak lenni hálátlan foglalkozás, aminek ezidőszerint különben sem kedvezne a világ konstellációja.

Útban vagyunk a nagy, sokat ígérő jövő kialakulása felé, s így természetesnek találjuk, hogy az új rend eljövetelének áldozatok árán kell végbemenni. Tény, hogy a jövő fénye előreveti árnyékát s annak képe mintegy groteszkül már elénk rajzolódik. A nő teljes emancipációjának és a szabad szerelemnek a kora.

A „ma” tehát súlyos megpróbáltatások elé állítja a nőt általában, de különösen azok szegényebb sorsú részét. Gondoljuk csak el, mennyi ártatlan bűnhődést és megalázást jelent ez a két szó ma: „szegény leány”. Egész bizonyosan egy egész életre szóló nélkülözést, küzködést és megannyi méltatlan bántódást, vagy a fizetett csókokon elfonnyadó, szomorú számkivetettséget. Kő-zéput a szegény leány számára talán már egyáltalán nincsen.

S amíg elkényszeredett szegény leányok lesznek, addig a férfiak csak vágyaik kielégítésének aljas eszközéül tekintik a nőt és mi sem természetesebb, hogy nem is házasodnak. Különösen a vagyonosabb részük mert azoknak minden örömkre beváltható pénzük van. És ezzel egyidejűleg a pénzes, gazdag nők házassága is csak üzleti kombinációkon jön létre, a mi azonfelül,

hogy nem ideális még erkölcstelen is és a fajfentartás szempontjából is káros.

És hol marad mindezek után a gyermeknevelés szent ügye, a miből természetszerűen mindig jelentékeny rész a nőre hárul, ha a társadalom nemcsak hogy a férfival egyenlő tagjául nem tekinti a nőt, hanem morális értékétől is megfosztani törekszik? Mert viszonyaink romboló hatásától eltekintve, tagadhatatlan, hogy az uralmon levő férfivilág korlátlan önkénye és alacsony szempontjai, nem csekély részben okozói a női nem általános devalvációjának. Tulajdonképpen minden második nő áldozat, a férfitől eredő, valamely visszaélés következtében. Azt mondhatni, a férfi a nővel szemben még mindig a legnagyobb brutalitásokra képes, amit gyakran az¹ állati ösztönszerűség is jóval alulinak lehet jelölni.

Az egyetemes boldogulás szükségéként jelentkezik tehát társadalmunkban a női erénynek hatóságos védelme, illetve a nők jogviszonyainak rendezése és egzisztenciális helyzetük javítása a férfikkal való teljes egyenlőség alapján. Kívánatos, hogy férfit és nőt létérdekeik kölcsönös összeegyeztetése által ideálisabb kötelék fűzze egymáshoz, erkölcsileg pedig egymástól függetlenek és szabadok legyenek. Ezt követeli az élet rendje, emberi akaratunk ellenére is.

Tagadhatatlan, hogy társadalmunk szelleme romlott; a férfi ugyanis nem esztétikai finomságokkal párosult gyöngédséggel és morális értékekkel igyekszik meghódítani és birtokába venni

a nőt, hanem korunk mindenk fölött körülrajongott ideáljával: a pénzzel.

Hát lehetséges-e ennél durvább merényletet elkövetni a női nem erkölcsi élete és tisztessége ellen?

És ez az, a mit a nő kénytelen tűrni, sőt a tűrhetőbbé teendő természetes életföltételek kedvéért, ennek lehetőségét néha keresni is; és ez az, nek nem egészen a férfi az oka.

Vannak azonban kizárólag a férfi lelkiismeretét terhelő elfajulások, melyek a nő romlásának közvetlen előidézői, mert szigorúan a lényeget tekintve, a valószínűség az, hogy a nőt lesújtó tények pusztá konstatálásánál valamivel többet is megengednének viszonyaink.

Miért is jár közöttünk a „Bűn” selyemruhában és a „Tisztesség” oly szánalmasan lerongyolódva?...

Silhouette.

Napfényes tavaszi délután. Szokatlan, kedves illattal teli a levegő s amerre néz, új szint lát a szem; köröskörül fű, fa zöldéi, virágzik. Kinn vagyunk a ligetben. Szépen gondozott utak, ünnepléses tisztség. – Mindenütt jól öltözött, díszes urinép.

Egyszerű köznap van, dolgozó emberek ma nem járnak a ligetet, mert hiszen azoknak bent kell robotolni a városban. Csupa tehetős, előkelő urakkal találkozunk, ezek szórakoznak, üdülnek most családjaik társaságában.

És a ligetben élet van, derült, mozgalmas élet. Zene szól, gondtalanul, kellemesen múlik az idő. A Stefánia-utón robogva, egymást érik a cifra, fényes fogatok és automobilonok. Az előkelők, a vagyonosak egyéb mulatságaikat megunva kocsikáznak kiváltságaikhoz illő luxusból.

Gyönyörű szép a liget, de még szebbek az asszonyok pompás toalettjeikben, Mind oly üde fiatalos és molett. Meglátszik rajtuk a jólét, mely mosolyt varázsol arcukra és bájossá teszi őket. Ugyanúgy a férfiak, mind-mind színesek, egészségesek.

Két ember álldogál az út mentén. És úgy

néznek ki, hogy e perczben itt mindenkinek a figyelme rájuk irányul. Elkopott, szegényes öltözék van rajtuk, de ők maguk erősek, természetek. A külsőjükön van valami gyanútkeltő, amellyel szinte kiválnak a környezetből. A megjelenésük, a nézésük, a ruházatuk bárkivel könnyen elhiteti, hogy csavargók Afféle dologkerülő rongyos alakok. – Mindenki óvatosan, bizonyos távolságból kerüli őket, mintha csak az volna a hátukra írva, hogy. vigyázz, mert hátha támad!

De hát mindez hiába, mert ők nem támadnak. Talán eszük ágában sem volt soha ilyesmi. Semmi egyéb nincs is a rovásukon, minthogy most éppen itt vannak. És ez úgy látszik elég.

A város felől rémületos gyorsasággal robog kifelé egy kocsis. Már messziről felismerni, hogy miféle.

– Jönnek a mentők! kiáltja valaki, E szavakra észrevehető pánik támad, az emberek a mentőkocsis irányában csoportosulnak. Mindenki látni, tudni akar valamit.

Megrendítő látvány. Egy szegény kiéhezett embert ért utol a sorsa. Elterülve fekszik a földön, megüvesedett szemekkel, halálra váltán. – Élesztetik, mosdatják – hiába. A mentőorvos már csak a beállott halált konstatálja, miközben egy mellette álló úrral halkan közli, hogy az ipse végelgyengülésben múlt ki, illetve éhenhalt. Különben akinek szeme van, amúgy is láthatja, hogy nem szélhűdés érte a szerencsétlent. De hát ez most már mellékes. A fő az, hogy a hullát mielőbb eltávolítsák a helyszínéről, nehogy az élőkben

megbotránkozást, vagy éppen undort keltsen. – Mert tudvalevőleg a halál félelmes és undorító, különösen azoknak, akik szeretik az életet. Már pedig itt nincsenek blazírt, életunt emberek, akikben a múlandóságnak csak a pusztá gondolata is megrázó diszharmóniát ne keltene.

A két feltűnő, markáns alak is jelen van az esetnél. Talán ők kerültek ide a legelsőnek azok közül, akik távolabbról csak közvetve értesültek a történekről. És azóta mindenek fülehallatára hangosan tárgyalják a különös, de nem ritka természetű elhalálozást. Ez még magában nem tenne semmit, mert hiszen ezt más is, jóformán mindenki megteszi. Csakhogy ők olyan tenorban értekeznek a dologról, hogy a körülállók közül némelyeknek bizony kellemetlen izgalomra adnak vele okot. Nyers, vádaskodó szavakat hallatnak, valóságban szidják az urakat.

– Ennek az embernek – azt mondják – akikért élt, dolgozott, azok miatt kellett elpusztulnia! A szegény munkásember csak dolgozik, hogy az urak élhessenek, aztán öregségére még annyi hálára sem számíthat érte, hogy megmentsék az éhenhalástól! Gyalázat!

Időközben lassan, vontatva megérkezik a fekete kocsis. A halottat elviszik, a két okvetetlenkedő embert pedig csendháborítás címén bekísérik egyelőre a legközelebbi őrszobába.

Öt perczig csend. Aztán a közelben megszólal a katonazene és megint fölélénkülnek a kedélyek. Néha-néha szünet közben tisztán, jólesően hallani, a mint átzeni a ligetet a madarak kedves, vidám éneke.

A ligetben élet van . . .

Nyomor.

A „Szerenád”-hoz címzett lebujszik piszkos ablakfüggönyei mögött megjelent a kékszínű hajnal. A hírhedt kis éjjeli kávéház tulajdonosa – egy éberszemű törpe emberke – legott erélyesen keltegetni kezdte alvó vendégeit.

– Hé barátom, virrad! Menjenek ki most már a sétátérre!

A fölszólítottak – többé-kevésbé elzüllött, száználmas külsejű alakok – ásítózva, keserű ábrázattal keltek föl alkalmatlan nyugvóhelyükről, majd keveset késlekedve, egymásután hagyták oda a romlott levegőjű füstös helyiséget, ahol különben csak az üzletes türelmes jóvoltából húzták meg magukat éjszakára.

Odakint derengett már, a város fölött szépen világosodni kezdett a tavaszi égboltozat.

Hova, merre menjenek most? Akiknek néhány krajczár még volt a zsebükben, azok sietve betértek a friss hajnali levegő elől az átellenes sarki pálinkásboltba, mely már akkor nyitva volt s lármás bérkocsisok időztek ott reggeli teájuk mellett.

Egyedül Zádor – egy megkopott, úrias öltözötű fiatalember – maradt határozatlanul állva az utcaszögleten, mintha csak valami nagy terv végrehajtása fölött tűnődne magában.

– És te, szerencsétlenek legszerencsétlenebbje mit fogsz tenni most? – kérdezte elfanyarodva önmagától, miután éjjeli társaitól félénken távol maradva, egész bizonyossággal megállapította, hogy egy hunczut krajczárja sincs. Egyideig tétován bámult a vele egy sorsot ért emberpáriák után, íng azok sorra eltűntek a nyomor egyik újabb menedékhelyének ajtaja mögött, álmatlanul töltött kínos éjszakájukért kárpótlást, meleget élvezni,

Ő nem tehetette. És e perczen oly fájdalmasan kétségbeesett volt, mint mikor tudatosan romlik, pusztul az ember és nincs módjában jobbat akarni. Tiszta, világos lett előtte a valóság, hogy immár hajléktalan, s mi több, nem lesz még betevő falatja sem.

Éhezni fog, nincs jobbra semmi kilátása. Egész nap étien fog bolyongani az utcán és éjszaka már nem lesz hol lehajtani a fejét . . . Istennem milyen az emberi élet! . . . Míg mások habfehér puha ágyban, kéjesen nyújtózkodni, édesen álmodni fognak, ő halálra fáradt tagokkal, mosdatlan, elcsigázott arczczal éhesen fog ide-oda botorkálni a fekete éjszakában ... De hiszen ezt nem bírja majd ki ... Előbb-utóbb össze fog esni . . .

A hideg borzadály futott rajta végig, a hogy ezt elgondolta, s ettől fogva egy percze sem volt nyugta többé. Futott maga elől, mint egy rémüldözött, egyik utczából a másikba. Csüggedten, rozoga léptekkel vonszolta magát és csak ment, ment, maga sem tudta hova, csakhogy gyötrő öntudata elől meneküljön.

Világos reggel volt. A felkelő nap már előre küldte aranyszínű sugarait, melyek ragyogva végigtáncoltak a magas háztetőkön és itt-ott tüzes rózsák alakjában tükröződtek le az emeleti lakások ablakairól.

Sürgött-forgott az utca, széltében-hosszában a korán kelő emberek raja özönlött rajta végig. Emberek jöttek, emberek mentek, ki-ki megújult erővel és reménységgel, látszott futni a mindennapi kenyér után. A hajnali órák egyhangúságát mindinkább a nappali élet megszokott zaja, sűrű egymásután haladó kocsik zörgése, villamosok csilingelése váltotta föl.

Zádort valami különös, eddig ismeretlen izgalom fogta el. Fojtogatni kezdte a nappali világosság, melyben nem menekülhetett el többé a feléje forduló kíváncsi tekintetek elől, melyek mindenfelől ostromolni látszottak őt. Szánakozó, majd megvető pillantásokat vélt látni maga körül és hallotta a mellette elhaladó emberek profán megjegyzéseit, amelyek ő rá vonatkoztak és amelyek miatt kínos szégyenletében majd nem tudta hová legyen.

Mintha valaki folyton követte volna gúnyos pillantásaival és mintha valaki folyton a fülébe súgta volna:

– Zádor, milyen nyomorult vagy . . . Nincs lakásod ... Te éhez . . .

És talán e perczen még nem éhezett, vagy ha éhes volt is a nagy izgalmak között még nem érezte: szívében borzasztó fájdalmak vihara tom-

bolt, a megszegényítés és a közel jövő leverő aggodalmi gyötörték.

Mi lesz vele? El kell pusztulnia . . . Kínos töprengések között egy órai fárasztó menetelés után kiért valahová a város szélére, ahol egy zárt üzletajtó lépcsőzetére ült, vagy inkább oda roskadt, annyira gyenge, kimerült volt. Most már nem törődött senkivel, csakhogy fáradt teste pihenést találjon. Jótékony melegen sütött a nap, melytől átmelegedett a vasredőny, amelynek Zádor ott ülő helyében a hátával és fejével busán nekitámaszkodott.

Előtte már nem voltak házsorok, az épület, melynek tövébe lekuporodott, egy dísztelen üres telekre nézett, ahol jókedvű, nekigyürkőzött gyerekek játszadoztak. Zádor egy ideig elnézte őket, miközbe eszébe jutottak a maga gondatlan gyermekévei is, mikor még sejtetlen, nyugodt kedéllyel ő is így töltötte a napjait künn a korlátlan szabadban. És csendesen sírni kezdett, úgy szánakozott önmagán. Aztán nemsokára főlészáradtak a könnyei és törődött testével a forró napsütésben lassan elszunyadt.

Dél felé volt már, mikor valami erős locsogó csattanásokra ébredt föl. Szakadt az eső, már egészen eláztatta elől a ruháját és benedvesítette az arczát.

Meglepetve ugrott föl helyéről, de most már érezte, hogy nagyon éhes. Mintha valami súlyos kő feküdt volna a gyomrán, amelytől az minden perczen be akarna szakadni, Amint menni, futni akart a zápor elől, már nem volt elég ereje, aka-

ratlanul szinte megtántorodott. Valami szűk utczába került, ahol csupa menekülő, hazafelé futó emberrel találkozott, akik mind sűrű egymásutánban követték és kerülték el egymást, mintha a fél város ebbe a szűk utczába szorult volna. Jobbra-balra lökdösték, nem győzte kerülgetni őket. Szegény ember mindenkinek útjában volt. A gyárakból és műhelyekből kiözönlött munkások siettek csoportosan lakásaikra – ebédelni.

Zádor észrevette, hogy dél van s borzasztó volt elgondolnia, hogy azok, akik most őt elkerülték öt-tíz percz múlva, mind-mind barátságos szobában, terített asztalnál fognak ülni és jóízűen ebédelni. Csak ő fog künn rekedni az utcán, csak egyedül ő nem térhet be sehova ebédre. Nem bírta magát sehogy sem vigasztalni többé, olyan szomorúan reménytelen volt. Hogy legalább az eső ellen védje magát, beállott egy kapu alá. Innen az átellenes, földszintes rozoga házra meredtek szemei, amely szintoly elhagyatott, magában állónak látszott, mintha csak valamiben közös lett volna a kettőjük sorsa. A kicsi, sárgaszínű ház egyik ablakában, diszkrétén félig félrevont fehér csipkefüggönyök mögött egy nőt pillantott meg, festett arczczal, mélyen kivágott rózsaszínű ponyolában. Zádor egyebek híjján figyelni kezdte őt. A leány letelepedett s a belső ablakpárkányon ebédel, mialatt odakint a kapualjban egy részeg kintornás nyekergette hozzá a „Vígözvegy”-et. És ez mind oly szomorú volt, hogy Zádor majdnem sírásra fakadt tőle. Fájtszívének ez a helyzet, melynél tragikomikusabbat még nem látott és nem

élt át soha. Szemeit hosszasan rajta felejtette a kis csipkefüggönyös ablakon, amely mögött a leány kísértésszerű étvágygyal falatozott. Az ablaküveget lassankint elhomályosította a párologó meleg étel és Zádor kielégítetlen vágyódással, éhségtől kidüldelt szemekkel egyre csak nézte, nézte azt a kis ablakot, melyen belül csak bünt és ocsmányságot tudott elképzelni magában, ami – most már úgy gondolta – talán mégsem az emberi nyomorúságok legborzasztóbbika, mert legalább kenyeret ad ...

A leány is észrevette őt és intett neki, de Zádor úgy tett, mintha nem látott volna semmit. Ez az integetés csak fokozta elkeseredését, s ahelyett, hogy reagált volna a hozzá intézett jelbeszédre, csak magában észrevétlenül mormogott, szidta a komisz sorsot és vele együtt a leányt is, hogy nem hagyja békét. Már alig állt a lábán és oly sápadt volt mintegy halálos beteg. És a leány egyre csak integetett neki, hívta mintha csak gúnyolni és boszantani akarta volna különös jókedvében. Mert lehetetlen – gondolta magában – hogy ne láthatná nyomorult voltát, ami oly szembetűnő volt, hogy szinte lerítt az ábrázatáról és a ruhájáról. S ez a tudat most már egészen kihozta a sodrából s hogy a leány ne láthassa tovább, menni készült. Máskülönb is fázni kezdett már a lucskos, esős időben.

E pillanatban aztán hirtelen kinyílt az ablak, s a leány kihajolt, úgy szólítgatta, hívogatta hangosan Zádort.

– Jöjjön vissza! . . . Ne menjen el!

Zádor bár megvetette és irtózott a leánytól, akinek

a küszöbét átlépni – úgy gondolta – szégyen és a legutolsó sor –most valami benső sugalat mégis mintha azt tanácsolta volna neki, hogy hallgasson rá, erre a nyilvánosan mindenki által megvetett és csak titokban szeretett leányra, az egyetlenre, aki még hívta őt. Csak nem szerelmi légyottra hívja? Megpróbálja, oda megy hozzá. Előbb megállt és visszanezgett, mint aki még egy utolsó biztatást vár. A leány nem késett vele.

– Hát jöjjön vissza, ha mondom, meglássa jól érzi magát nálam! . . .

És Zádor ment, sietve, hogy mihamarabb senkise láthassa.

A leány ezt látva, eléje sietett és kinyitotta az ajtót, miközben egy pénzdarabot dobott az ott kalaplevéve kéregető kintornásnak, mire az újból rákezdett egy divatos, vidám keringőre.

*

Egy félóra múlva már mindent megtudtak egymásról. Kölcsönösen feltárták egymásnak életük szomorú múltját és mindegyik a másikat sajnálta, amannak a sorsán szánakozott.

A leány csakhamar becsületesnek, jobb sorsra érdemes embernek találta Zádort, akin valóban meg is látszottak a méltatlan szenvedések nyomai, amelyek csak méginkább rokonszenvessé tették lényét a szomorú sorban élő számkivetett leány előtt. A szeméből látszott, hogy sajnálja Zádor!, de nem beszélt róla, hanem ahelyett csak magáról mondott el egyet-mást, lenézett sorsát őszintén elpanaszkodva.

Zádor egy ideig szótlánul hallgatta aztán ő kezdett beszélni.

– Legyen megnyugodva – mondta – nekem sem jutott semmivel sem szerencsésebb sors a magáénál. Valamint maga, úgy én is százszor eladtam már magamat, pénzre váltottam be testi-lelki erőmet, hogy éhen ne haljak.

'Tudom, hogy nem mi vagyunk a bűnösök, alávalók, hanem akik minket megvásárolnak, hogy jólétüket a mi elvesztésünk árán gyarapítsák. Azért azt mondom magának, nincs bűn, erkölcstelenség a világon, csak borzasztó nagy nyomorúság van.

Aztán tekintetével hirtelen elfordult a leánytól, hogy az szemtől-szembe ne láthassa, mert szemei e perczben megteltek a sokat szenvedett ember forró könnyeivel és csak nagysokára tudott annyit mondani:

– Csak legalább éheznie ne kellene az embernek ebben a fájdalmas nyomorult életben. . . .

Idyll.

Egy szelíd őszi este, lombhullató, szomorú szeptembervégi naplemente után, karonfogták egymást az ifjú és a leány, kísértáltak a közeleső ligetbe. Az ifjúság, a szeretet, az életnek hangulatokban rejlő hatalma, a szívek fölött, őket is megajtette s szinte ellenállhatatlanul vonzotta őket ki felé a nagy városrengetegből.

Úgyis télen-nyáron, mindig bentlaknak a barátságatlan kőfalak között – gondolták – a hol nincs virágfakadás se madárdal és nincs zizegő levélhullás, magányos tiszta elmerülés sohasem, csak örökös tülekedés és vásári lárma, melyben oly gúnyos részvétlen sors szeretni . . .

Odakünn a liget berkeiben sokkal csendesebb és nyugodtabb minden; oda vágyik szívük a titoktartó magányba, hol az est sejtelmes fátyola alatt boldogság és fájdalom egyaránt rejtett helyekre találnak és nem irigyli őket és nem mosolyog a szemükbe senki.

Miután egymással bizalmasan beszélgetve, boldog önfeledésben össze-vissza bolyongtak már minden kis utat, egy járatlan helyen leültek, hol a hervadozó falombok mélyen megértően hajoltak egy kis pad fölé.

Régi óhajításuk teljesült most: egyedül voltak. Körülnéztek s a magányban, eddig sohasem érzett, lány] boldogságot sejtető izgalom vett rajtuk erőt egymás közelében; szívük annyira megtelt valami kimondhatatlan édes érzélemmel . . .

Szerették egymást . . . Elsőnek az ifjú szólalt meg.

– Édes . . . üljön közelebb . . .

A leány önkénytelenül közelebb húzódott az ifjúhoz, aki most már gyöngéden átkarolta s szorosán egymáshoz simulva édes ábrándokba merültek és úgy érezték, hogy ez a legtisztább és az egyetlen földi gyönyörűség számukra.

Fiatalok voltak, mindketten a legelső boldog hevülés és olthatatlannak tetsző szomjúság örök emléket hagyó gyermekkorában. És szépek, egymást oly elbűvölően szépek, mint amilyené csak a szemekbe lopódzó mélységes vágyakozás, az epedő szerelem kifejező indulatja varázsolja az ő kíválsztottjait.

– Édes egyetlenem ... – súgta az ifjú és ajkát oda emelte a leány ajkához.

– Szeretlek ... – suttogta, mire a leány feje ráhanyatlott az ő vállára s a szíve úgy dobogott a karjaiban, mint egy elfogott kis madaré . . .

Nyugalmas, mindent átfogó csendesség volt s mintha a lenge szellő is elaludt volna a sápadt faleveleken . . . Egy ideig mély harmóniában nyugodott a tájék. Aztán egy ismeretes fütty, majd nyomban a távoli vonatok monoton zakatolása szakította félbe a csendet.

A leány illatos, bágyadt feje fölemelkedett.

És mint valami szent titok nyomán, amelyet csak félig értettek, félig sejtettek, szemükkel sóváran kérdezve, szinte leborultak egymás előtt.

– Mikor leszünk már egészen egymásé? – kérdezte végre önkéntelenül a leány.

Az ifjú nem válaszolt. De egész lényé össze-rezzent erre a kérdésre, mert ... ah! a szerelem és az élet egymásnak oly kegyetlen ellenségei ...

– Hogy mikor leszünk már egészen egymásé? . . . mikor? . . . , – ismétlődött meg lelkében a kérdés és kínos érzés fojtotta el a hangját, nem tudott felelni. Sajnálta önmagát és végtelenül sajnálta a leányt, akihez mindig, becsületes, boldogítani akaró szándékkal közeledett s íme most a saját sorsának martyrját látja vergődni benne. Ő még nem házasodhatik, hisz egymagában is küzködni kell a megélhetéssel . . . dehogyan tudna egy családot eltartani . . .

– Még várnunk kell édesem – mondta elkényszeredetten – mert . . .

– Oh hát miért is vagyunk mi oly szegények! . . . – fakadt ki panaszosán a leány.

Várni: . . . Istenem, mily fájdalmasan hangzik ez, mikor ők már oly régóta szeretik egymást, hűségesen, egymásban reménykedve ... A szerelem igaz, mindenre képes, de arra mégis a legnehezebben, hogy várjon.

Az ifjú olvadozó hangon, akadozva folytatta:

– Hát igazán szeret? . . .

A leány felelet helyett megfogta az ifjú kezét s a szívére szorította.

– Jobban szeret, mint bármit, mint a saját életét? – kérdezte újból.

– Százsorta jobban – volt rá a felelet.

– És lássa mégis boldogtalanoknak kell lennünk, – mondta fájó rezignációval – mert szerelmünk megtörik az életen, a szokásokon és az emberek előítéletén. De ha bátrabbak és okosabbak volnánk, nem engednénk magunkat a szokások és az erkölcs nevében megvesztegetni. Hisz úgy sincs az életben számunkra egyéb, mint a szeretet; egyedül ez az, amiért érdemes küzdeni, szenvedni és reménykedni nekünk. A többit, ami még szép és jó az ember számára az életben, azt lefoglalták maguknak a gazdaságok; de mi édes, becsüljük mindennél nagyobbra szívünk örömeit, amelyekhez szenvedéseink által, mi magunkon keresztül jutunk.

– Szeressük egymást – esdekelt az ifjú – az Isten és a természet szerint szabadon! . . . A házasság úgyis csak a szegények számára van kitalálva, mert mikor a gazdagoknak a szerelem a az élet természetes ajándéka, akkor nekünk erkölcs-telenség, bűn. Ha mindketten szívünk szerint akarjuk, boldogságunknak e kicsinyes akadályain, mint amilyen az előítéletektől való bárgyú félelem, nyugodt lelkiismerettel túltehetjük magunkat.

– Akarja? . . . Követni fog engem bárhova? – kérdezte az ifjú és a leány keze után nyúlt.

A leány reszketve, elhaló hangon felelte:

– Igen ... és csendesen elindultak.

Az élet legforróbb hangulata legistenibb

gyönyöre csalta, vitte őket rendeltetésük sejtelmes világa felé . . .

És a magányos öreg este képében egy új élet halvány tervezetén mosolygott a titokzatos Teremtés.

Tetszett neki . . .

Késői ábrándok.

Kedves Barátom!

Elöttem fekszik a levele, amelyet utánam küldött a távolba, mint sóvár tekintetét, melylyel lelkembe írta búcsúzó gondolatját, mikor a szárnyaskerék elrobogott velem előle a fekete éjszakában.

Elváltunk, s azóta belenyugodva a megmáshíthatatlanba, vágyaim lecsendesültek és vigasztalódni kezdtem abban, hogy boldogságát talán ön is már feltalálta.

Most írja, hogy nem tudott elfelejteni; még emlékezetében élek s szíve visszakíván engem . . .

Elnézem a kezevonásait, melyek oly erősek és mégis oly lágyan hajlékonyak; írott szavaiban is olyan szelíd dallamosság van, akárcsak mellettem állna s hangjának zenéjét hallanám, amely körülzsong és felébreszti lelkemben a múlt ábrándjait, melyek elveszik az eszemet . . .

Az ablakom tárva. Bejön hozzám az akác-illat, melylyel teli van az esti levegő. Várom az alkonyatot . . . mikor minden elnyugszik és elsötétül; mikor künn a zöld pázsitot ellepi a harmat s a csillagok feltűnnek a májusi égen: hogy od'adhassam magamat a hangulatnak, mely édes

álomba ringat és elveszi nyughatatlanságomat; hogy átérezhessem mindazt, ami valaha boldoggá tett; hogy mégegyszer egészen a rabja lehessek, aztán – beleírhasam levelébe lemondásomat . . .

Ugyebár ezt Ön nem érti? Elmondom.

Hat évvel ezelőtt találkoztunk először, itt, nem messze tőlem, e kies falu legszebb helyén, a sejtelmesen suttogó, árnyas erdei utón. Erre talán még Ön is emlékezni fog. Vagy ki tudja . . . Mert mért, hogy azóta mindent mindent úgy elfelejtett?

Tizenhat éves voltam akkor s azonkívül boldogság után vágyódó lélek és nagyon-nagyon szerelmes.

Valami édes nyughatatlanság vett erőt rajtam az ön közelében, valahányszor találkoztunk s remegett a bensőm, mindig attól féltem, hogy ügyetlen leszek, hogy nem fogok tetszeni. De bármily rosszul esett is, ha erre gondoltam, mégis hittem, mégis folyton tápláltam magamban a reményt, hogy Ön is . . .

Ön hónapokat töltött itt annak idején s vége felé mind sűrűbben találkoztunk is, úgy, hogy én egészen bizonyosra vettem már, hogy mielőtt eltávozik, majd . . . Az utolsó napon el is jött hozzám, melyet megelőzőleg én már éjjeleket töltöttem álmatlanul, örökké arra gondolva, amikor Ön el fog jönni búcsúzkodásra és bevallja, hogy . . . amivel engem oly nagyon-nagyon boldoggá tesz.

A várva várt nap elkövetkezett. Ön leült nálam és beszélt sokat, mindenféléről, amiből én semmit sem hallottam. Elmondta a jövő nagy terveit, mindennemű céljait és szándékát, s a mi-

kor már mindezekből kifogyott, mikor már engem agyon kínozott a várakozással, akkor felállt és azt mondta nekem: Kedves Ella, magának majd küldök emlékül képeslapot a távolból, ha megékeztem.

Ezt meg is tette, de aztán közel négy évig nem hallatott magáról semmit.

A véletlen nagysokára most mégis összehozott s nekem ennyi ideig kellett az Ön vallomására várnom. Persze Ön erről mitsem tudott eddig. De miért nem tudott?

Most már minden késő. Én már anya vagyok, s ha a boldogságban nem osztozkodhattam Önnel, osztozkodom a fájdalomban és a lemondásban . . .

